

مترادفات عقل

مرتضی سلیمانی

عقل در لغت لفظی عربی است که معادل فارسی آن همان خرد، اندیشه، فهم، معرفت و گاهی نیز به معنای هوش آمده است، جالب اینکه بدانیم خود کلمه عقل بطور اسمی در قرآن نیامده و فقط به صورت افعالی مثل «تعقلون، یعقلون، تعقل، عقلوه» آمده است، اما این کلمه بیشتر به معنای قوه ادراک و فهم اشیاء، بر وجه حقیقی آنها آمده. که در این خصوص با توجه به آیات متعددی که قرآن به آن اشاره دارد، انسان را بیش از ۴۸ بار به تعقل و ۱۷ بار نیز به تفکر دعوت کرده است.

کلمات هم خانواده عقل

عقل در زبان قرآن به اعتباری نهیه، حجر، قلب، لب نیز نامیده شده است.

الف، نُهْيَه:

کلمه نهیه مفرد نهی است و بدین جهت نهیه نامیده شده است که انسان را از ارتکاب اعمال قبیح بر حذر داشته و به معنای عقول است، قرآن کریم در آیه شریفه ۵۴، سوره طه می فرماید: ﴿... ان فی ذلک لآیات لاولی النهی...﴾ راستی در آنچه گفته شد نشانه‌هایی برای صاحبان عقل است.

پرتال جامع علوم انسانی

ب، حجر:

حجر را گاهی عقل معنی کرده اند، عقل را به اعتبار نگهدارندگی آن حجر گویند که انسان را از اجابت خواسته های نفسانی باز می دارد. قرآن کریم در سوره فجر (آیه شریفه ۵) در این رابطه می فرماید: ﴿هل في ذلك قسم لذي حجر﴾ آیا برای خردمند در این سوگندی است.

ج، لب:

لب در لغت به معنای عقل خالص و پاک شده است، و از تعابیر دیگری است که در قرآن به معنای عقل به کار رفته است، همین واژه لب است که غالباً به صورت جمع و با ترکیب زیبای اولوالالباب در آیات قرآن کریم به چشم می خورد.

د، قلب:

از دیگر کلماتی که گاهی در قرآن کریم به معنای عقل بکار رفته است قلب می باشد. قرآن کریم در این خصوص می فرماید: ﴿افلّم يسيرا في الارض فتكون لهم قلوب يعقلون بها...﴾ (سوره حج، آیه ۴۶) آیا در زمین سیر نکردند، پس قلبهائی داشته باشند که با آن تعقل کنند. که منظور از قلبها در این آیه همان عقلها می باشد.

به تعبیر قرآن کریم مرکز تعقل انسان همان قلب اوست.
﴿ان في ذلك لذكرى لمن كان له قلب او القى السمع و هو شهيد﴾
شهادت قطعاً، در سرگذشت پیشینیان تذکر و اندرز است،
برای آن کسی که عقل دارد، یا گوش فرا دهد و حاضر باشد.
(سوره ق، آیه ۳۷)

بررسی کلمات فوق نشان می دهد که عقل در قرآن کریم به اعتبارات گوناگون با نام های مختلفی خوانده شده است که خود نیز از معجزات لفظی قرآن است. بطور کلی در قرآن کریم خداوند، خود بارها، از خردمندان یاد کرده است، که گاه آنها را مخاطب خود قرار داده و گاه نیز آنها را به خاطر سخن سنج بودنشان مژده داده است.

